

УДК 159.923.2 – 057.875

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2022-2-1>**Борисюк Ольга Миколаївна,**

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної психології
Інституту управління, психології та безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2337-4489>

Перун Анна Миколаївна,

здобувач вищої освіти 1-го курсу освітнього ступеня магістр
Інституту управління, психології та безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

***Анотація.** Статтю присвячено емпіричному дослідженню рівня особистісної зрілості студентів-психологів та її компонентних характеристик. Окреслено соціально-психологічну проблематику формування особистісної зрілості як необхідної якості особистості майбутніх психологів в процесі професійної підготовки. Представлено результати описової статистики та порівняльного аналізу отриманих емпіричних даних щодо рівня особистісної зрілості та її компонентного наповнення. Здійснено аналіз та інтерпретацію отриманих результатів. Відповідно до власних трактувань респондентами було визначено особистісну зрілість та її провідні характерні риси. За результатами анкетування, було підтверджено, що особистісна зрілість є однією з головних ознак готовності до професійної діяльності психолога.*

Представлено середні значення показників особистісної зрілості, самоактуалізації та прояву ясності Я-концепції, всі вони знаходяться на середньому рівні. За результатами проведення порівняльного аналізу здатності студентами-психологами до самоактуалізації студентивипускники виявили децю нижчі результати, на відміну від студентів 1-3 курсів. Найвищі показники прояву ясності Я-концепції виявлено у студентів 4х та 3-х курсів, а найнижчі зафіксовано на 1-му курсі. У студентівстаршокурсників є вищий рівень усвідомленості та сформованості характеристик, що сприяють розвитку психологічної зрілості; респонденти першого та другого курсів, як правило, перебувають у стані самовизначення та самодослідження, вивчають особливості власної Я концепції та аналізують її. Визначено перспективи подальших досліджень щодо актуалізації компонентів особистісної зрілості у студентів-психологів задля оптимізації їх професійно-особистісного становлення.

***Ключові слова:** особистісна зрілість, компоненти особистісної зрілості, самоактуалізація, Я-концепція, студенти-психологи, професійне становлення*

Borysiuk Olga, Perun Anna. Social-psychological aspects of researching the phenomenon of personal maturity in the professional formation of future psychologists

***Abstract.** The article is devoted to an empirical study of the level of personal maturity of psychology students and its component characteristics. The sociopsychological problems of the formation of personal maturity as a necessary personality quality of future psychologists in the process of professional training are outlined. The results of descriptive statistics and comparative analysis of the received empirical data regarding the level of personal maturity and its component content are presented. Analysis and interpretation of the obtained results was carried out. According to their own interpretations, the respondents defined personal maturity and its leading characteristics. According to the results of the questionnaire, it was confirmed that personal maturity is one of the main signs of readiness for the professional activity of a psychologist.*

The average values of the indicators of personal maturity, self-actualization and manifestation of the clarity of the self-concept are presented, all of them are at the average level. According to the results of a comparative

analysis of the ability of psychology students to self-actualize, graduate students showed slightly lower results, in contrast to students of the 1st-3rd years. The highest indicators of self-concept clarity were found in students of the 4th and 3rd years, and the lowest were recorded in the 1st year. Senior students have a higher level of awareness and formation of characteristics that contribute to the development of psychological maturity; respondents of the first and second years, as a rule, are in a state of self-determination and self-exploration, study the peculiarities of their own self-concept and analyze it. Prospects for further research on the actualization of the components of personal maturity among psychology students in order to optimize their professional and personal development have been determined.

Key words: *personal maturity, components of personal maturity, self-actualization, self-concept, psychology students, professional activity.*

Постановка проблеми. Соціально-психологічний запит в умовах воєнного часу визначається необхідністю активізації механізмів саморозвитку особистості, яка активно опановує зміни, здатна до саморегуляції та ефективної діяльності в кризових умовах, сприяючи одночасно особистісному розвитку Іншого й суспільства в цілому. Особливої актуальності особистісна зрілість набуває в процесі підготовки майбутніх психологів, оскільки завдання, методи і зміст їх майбутньої професійної діяльності визначається їхньою особистістю, а сферою докладання їхніх професійних зусиль є особлива інтенція – особистість іншої людини. Тому в умовах суспільних трансформацій та нестабільності важливим для студентів-психологів є високі показники особистісної зрілості, що визначатимуть професійний профіль молодого фахівця і його спрямованість у майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим процес підготовки студентів-психологів потребує не лише розвитку у них професійно значущих характеристик, але й формування особистісної зрілості, що дозволить забезпечити їхню ефективну професійну діяльність.

Стан дослідження. Обсяг напрацювань в рамках досліджуваної теми є нешироким, проте феномен особистісної зрілості був у полі наукового зору в українських та зарубіжних дослідників. Зокрема, відомі погляди О. С. Штепи, Л. В. Потапчук, Г.А. Дьоміної, Т. М. Титаренко, О. В. Завгородньої та А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Олпорта, К. Юнга, В. Франкла, Е. Еріксона. Українські науковці описували поняття особистісної зрілості крізь феномен багатокомпонентності та часто як саморегуляційний фактор. Наукові під-

ходи інших пояснювали феномен як здатність досягнути кращий спосіб життя; називали формуванням, що ґрунтується на основі особистісної трансформації та описували як динамічний процес, що не підпорядковується часовим рамкам.

На важливості особистісного зростання і самоактуалізації майбутніх психологів наголошують О.Г. Біла, Т.І. Білуха, Н.М. Дідик, Б.Б. Іваненко, Л.М. Кобильник, О.О. Міненко, Т.Б. Партико, Н.М. Семенів, О.В. Темрук, О.С. Штепа та ін. Заслугує на увагу той факт, що більшість авторів стрижнем психологічної готовності до професійної діяльності психолога вважають особистісне зростання спеціаліста, його прагнення до найповнішого розкриття власного потенціалу та готовність до самозмінювання [1; 2; 4].

Однак, незважаючи на велику кількість досліджень, невирішеною залишається соціально-психологічна проблема діагностики та актуалізації основних психологічних характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів, що виступають однією з основних умов їх успішної професійної самореалізації.

Мета статті – емпірично дослідити рівень особистісної зрілості в студентів-психологів та виявити ступінь прояву її основних компонентних характеристик, які є умовою подальшого успішного професійного становлення.

Виклад основних положень. Зрілість особистості – це соціально і психологічно обумовлений етап розвитку особистості, який традиційно відповідає за здатність людини до самопізнання, саморозуміння, самостійності, саморегуляції, продуктивного та ефективного застосування своїх особистісних можливостей.

Досягнення особистісної зрілості відображає постійний і достатньо тривалий у часі соціально-психологічний процес, що є поступовим рухом від структури індивідуальної мотивації, яка засновується на власних потребах, до структури, в якій головну роль відіграють цінності [3].

Наведемо перелік рис, які визначають досягнення майбутнім фахівцем психологічного спрямування особистісної зрілості, зокрема ними є: саморегуляція, самостійність, креативність, інтелектуальність, комунікабельність, емпатійність, позитивна Я-концепція, моральність, відповідальність, Его-ідентичність, самоприйняття, автентичність, трансцендентність та самоактуалізація. Ці складові репрезентують інтерперсональні та трансперсональні структурні характеристики особистості. Відповідно, встановивши рівень набуття цих рис, можна констатувати досягнення особистістю відповідного рівня особистісної зрілості у процесі професійної підготовки.

Матеріали та метод. Для визначення рівня особистісної зрілості студентів-психологів, зокрема, ступеня прояву її окремих компонентних характеристик як обов'язкової умови професійного становлення було проведено емпіричне дослідження. Воно здійснювалося за допомогою дистанційного інструменту Google форми. У дослідженні брали участь студенти-психологи 1-4 курсів Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ. Загальна вибірка досліджуваних складала 142 особи (серед яких 40 осіб – студенти першого курсу, 36 осіб – студенти другого курсу, 34 особи – студенти третього курсу, 32 особи – студенти четвертого курсу). З них 7 осіб чоловічої статі та 135 осіб жіночої статі. Вік досліджуваних 17-21 рік.

Для реалізації поставленої мети дослідження було підбрано відповідний інструментарій: опитувальник особистісної зрілості, розроблений О.С. Штепою, методика «Шкала ясності Я-концепції» (SCC) Д. Кемпбела, опитувальник «Короткий індекс самоактуалізації» (SI) та авторська анкета, що досліджує

суб'єктивне бачення компонентної наповненості та місце феномену особистісної зрілості у професійному становленні особистості.

Результати. Отримані результати емпіричного дослідження опрацьовувалися кількісно та якісно. Для кількісної обробки отриманих результатів було використано пакет програми SPSS 23.0. Для статистичного опрацювання даних використано описову статистику (відсоткові показники, середні значення) та порівняльний аналіз. Проаналізуємо отримані нами результати за вказаними методиками та визначимо їх взаємозалежність.

В результаті проведеного анкетування було з'ясовано, що прояв особистісної зрілості, на думку респондентів, є одним з головних компонентів готовності до професійної діяльності психолога. Зокрема, 63% респондентів трактують досліджуване явище як ознаку відповідальності за власні дії та вчинки; 21% опитаних визначив особистісну зрілість як самостійність у діях та власних виборах; 11% осіб розцінили поняття як ознаку здатності самоактуалізовуватись; інші 7% розцінили як умову успішної соціалізації та суспільної активності.

Досліджуючи компонентне наповнення особистісної зрілості, було визначено провідні характерні риси, що засвідчують особистісну зрілість. Так, на думку опитуваних осіб, ними виявились: відповідальність (58%), самостійність (25%), інтелектуальність (15%), емпатійність (14%), креативність (13%). Також респонденти вагоме значення надають властивостям саморегуляції та самодетермінації, вмінню ототожнювати власний емоційний світ з емоціями інших та вміння творчо підходити до створення неповторного.

На запитання «*На скільки ви зріла особистість?*» 23% досліджуваних ствердили, що є зрілими; 73% студентів зазначили середній рівень зрілості, незрілими людьми чи низький рівень зрілості зафіксували у 4% осіб. Отримані дані самооцінювання особистісної зрілості свідчать про те, що респонденти відчують себе активними суб'єктами власного життя, прагнуть до самовдосконалення та самотворення.

Проаналізуємо середні значення прояву показників за опитувальником особистісної зрілості (ОЗО) О.С. Штени (див. табл. 1.).

Так, найбільшою мірою у респондентів проявились глибинні переживання ($M = 5,643$, $S.D. = 1,9105$), риси відповідальності ($M = 5,000$, $S.D. = 1,6417$), автономності ($M = 5,000$, $S.D. = 1,3969$) та децентрації ($M = 5,214$,

$S.D. = 1,6310$). Показник вище середнього рівня виявлено за такими ознаками, як: само-сприйняття ($M = 4,786$, $S.D. = 1,5228$), толерантність ($M = 4,690$, $S.D. = 1,5379$) і контактність ($M = 4,452$, $S.D. = 1,3829$); на середньому рівні у досліджуваних осіб знаходяться креативність ($M = 4,119$, $S.D. = 1,1519$) та життєва філософія ($M = 4,048$, $S.D. = 1,5453$). Найменш вираженою за показниками є риса синергічності ($M = 3,262$, $S.D. = 1,1056$).

Отже, вияв домінуючих рис дає підстави фіксувати належні умовні ознаки для формування та розвитку зрілої особистості як активного творця дійсності.

Розглянемо результати порівняльного аналізу показників особистісної зрілості студентів-психологів за курсом:

компонент «Глибинність переживань». Досвід особливих переживань мають старшокурсники та респонденти 1-го курсу. Це свідчить про їх здатність екзистенційно сприймати світ. Досліджувані 3-го та 2-го курсу здатні до такого виду відчуттів меншою мірою. Результати респондентів 1-4 курсу зображені на рис 1.; компонент «Життєва філософія». Уставлена форма поглядів про-

являється у студентів-психологів 3-го та 4-го курсу, першокурсники знаходяться на етапі пошуку екзистенційних, психологічно-філософських позицій, що позиціонуватимуть їх як цілісну особистість. Студенти-психологи 2-го курсу недостатньо сформувавши життєву концепцію власних поглядів на даний момент; компонент «Контактність» яскраво виявлено у досліджуваних 3-го курсу, на достатньо високому рівні проявилась ознака у студентів-психологів 1-го курсу. Спостерігаємо, що студенти-психологи 1-го та 3-го курсу є більш схильними до налагодження товариських зв'язків та комунікабельності, ніж студенти 2-го та 4-го курсу; компонент «Толерантність». Найвищий показник психологічної ознаки зафіксовано на 4-му курсі, найнижчий є у студентів-третьокурсників. Визначено, найбільш терпимими є респонденти 4-го курсу, що проявляється у прийнятті та повазі до чужого бачення, способу життя, концепції думок; компонент «Децентрація» більшою мірою проявили студенти старших курсів (3 та 4 курси). Результати свідчать, що студенти старших курсів більшою мірою здатні приймати точку зору інших та долати рису егоцентризму; компонент «Самосприйняття». Спираючись на результат дослідженої шкали, стверджуємо, що у респондентів 1-го, 3-го та-го 4 курсу достатньо добре проявляється здатність сприймати власне «Я», у них чітко розвинене уявлення стосовно себе, власні інтереси, уявлення, мотиви; здатні цілісно уявити себе як особистість; компо-

Таблиця 1

Середні значення прояву показників особистісної зрілості

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення	Максимальне значення
Відповідальність	5,500	1,6417	2,0	9,0
Контактність	4,452	1,3829	1,0	8,0
Креативність	4,119	1,1519	1,0	7,0
Синергічність	3,262	1,1056	0,0	5,0
Самосприйняття	4,786	1,5228	1,0	8,0
Децентрація	5,214	1,6310	1,0	9,0
Глибинність переживань	5,643	1,9105	2,0	10,0
Життєва філософія	4,048	1,5453	1,0	7,0
Автономність	5,000	1,3969	1,0	8,0
Толерантність	4,690	1,5379	1,0	8,0

нент «Креативність» найвище проявлений на 3-му та 4-му курсі. Можна стверджувати, що студенти-старшокурсники мають вищу здатність проявляти вміння для створення принципово нових, неповторних ідей, що втілюються у продукти та є новаторською діяльністю; компонент «Синергічність» вищою мірою здобутий студентами-психологами 1-го та 3-го курсів, найнижчий прояв ознаки зафіксовано у студентів 4 курсу. Отже, визначено, ефект від об'єднання інтелектуальних сил для досягнення якісніших здобутків буде вище у респондентів 1-го та 3-го курсу, відповідно студенти-випускники мають низьку здатність проявляти даної психологічної властивості; компонент «Автономність». Високий показник у респондентів-першокурсників можемо пов'язувати з їхнім бажанням заявляти себе, проявляючи власні здібності, демонструючи можливість та прагнення до самоактуалізації; ця властивість дозволяє студентам, які тільки стали на шлях здобуття вищої освіти, діяти незалежно від внутрішніх і зовнішніх установок, демонструючи здатність до само-

стійності; компонент «Відповідальність» найяскравіше простежується в результатах 1-х та 4-х курсів. Такі результати можуть пов'язуватись з викликами, що постають перед студентами: початковий курс ставить перед особистістю завдання, що стосуються зміни навчальної діяльності та організації способу життя, адаптації до неї, входження у новий колектив та важливість заявляти про себе як успішну особистість; студенти-випускники приймають важливі рішення про продовження чи припинення навчання, обирають провідну активність та її напрям, отримують результат своєї діяльності, здобуваючи диплом бакалавра.

Використовуючи методикау «Короткий індекс самоактуалізації (SI)», вдалось дослідити здатність респондентів самоактуалізуватись. Так, середнє значення показника знаходиться на середньому рівні та становить ($M = 57,6$, $S.D. = 4,2407$) (див. табл. 2).

Цікавим є порівняльний аналіз індексу самоактуалізації на кожному з курсів (рис. 2). Найвищий показник самоактуалізації

Таблиця 2

Середнє значення показового індексу самоактуалізації

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальнє значення	Максимальнє значення
Індекс самоактуалізації	57,6	4,2407	48,0	66,0

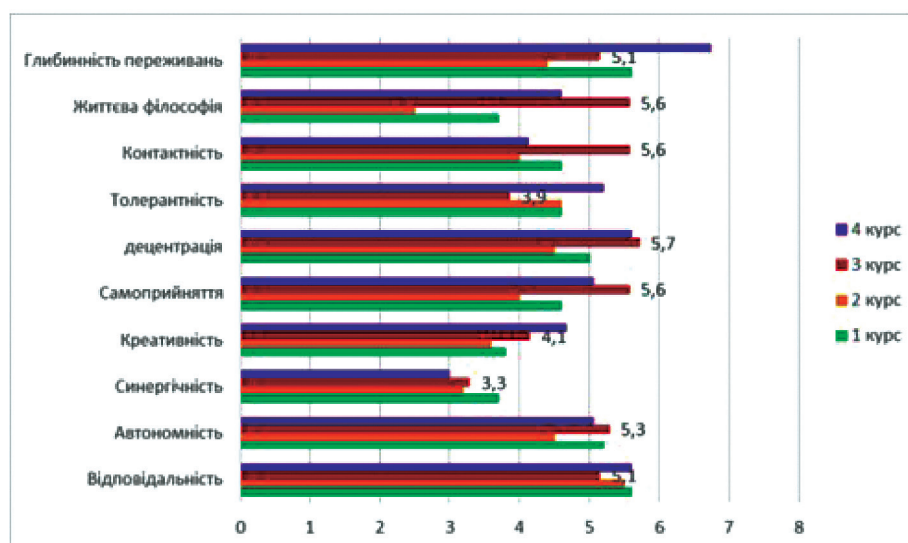

Рис. 1. Порівняння показників прояву психологічних характеристик особистісної зрілості у студентів 1-4 курсу

простежуємо у студентів 3-го курсу (59,7), найнижчий показник самоактуалізації зафіксовано на 4 курсі (56,8). Отримані результати свідчать про те, що студенти 1-3-х курсів прагнуть розкрити власні можливості на шляху здобуття освітнього ступеня. Натомість студенти-випускники виявили дещо нижчі результати у зв'язку з наближенням зміни типу діяльності, на основі якої відбувається перелаштування старих і виникнення нових потреб під час індивідуального розвитку особистості.

За допомогою методики «Визначення ясності Я-концепції (SCC)» вдалось з'ясувати рівень вияву одноіменної ознаки. Так, середній показник прояву ясності Я-концепції у досліджуваних осіб знаходиться на середньому рівні ($M = 37,0$, $S.D. = 3,6157$) (див. табл. 3).

Аналізуючи ясність Я концепції на кожному курсі, її найвищий прояв виявлено у студентів 4-х та 3-х курсів (частка 38,1 та 37,6 відповідно). Посередній рівень ясності Я концепції, порівнюючи показники навчальних курсів, виявили студенти-другокурсники (частка 36). Найнижчий прояв зафіксовано на 1-му курсі – 35,7 (див. табл. 4).

Таблиця 4
Рівень ясності Я концепції у студентів 1-4 курсу

Курс	Середній рівень значення
1	35,7
2	36
3	37,6
4	38,1

Отримані результати пов'язуємо з тим, що у студентів-старшокурсників є вищий рівень усвідомленості та сформованості характеристик, що сприяють формуванню психологічної зрілості; здобувачі освіти на першому та другому курсах, як правило, перебувають у стані самовизначення та самодослідження, вивчають особливості власної Я концепції та аналізують її.

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного емпіричного дослідження рівня особистісної зрілості студентів-психологів та прояву її компонентних характеристик ми з'ясували, що:

1. У респондентів виявлено середній рівень особистісної зрілості. Найбільш вираженими психологічними ознаками, що засвідчують особистісну зрілість досліджуваної аудиторії,

Таблиця 3
Середнє значення вияву ясності Я концепції

	Середнє значення	Стандартне відхилення	Мінімальне значення	Максимальне значення
Показник ясності Я концепції	37,000	3,6157	30,0	45,0

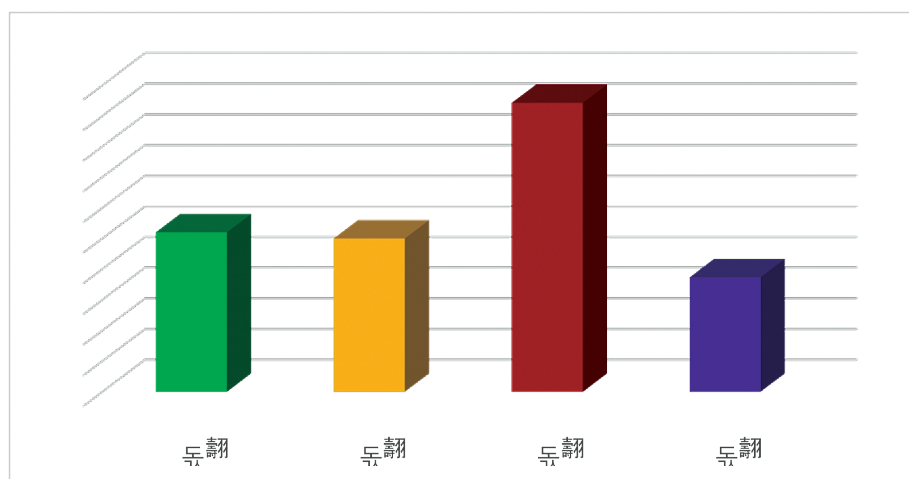

Рис. 2. Порівняння індексу самоактуалізації на 1-4 курсі

є такі: відповідальність, глибинність переживань, децентрація, автономність, самосприйняття та толерантність. Студенти-психологи 4-го курсу найбільшою мірою проявили такі риси особистісної зрілості, як: глибинність переживань, відповідальність, креативність, децентрацію, толерантність; домінуючими ознаками у студентів-психологів 1-го курсу виявлено: відповідальність, автономність і глибинність переживань.

2. Відповідно до власних трактувань респондентами було визначено особистісну зрілість як прояв відповідальності та самостійності у діях та власних виборах; здатність до самоактуалізації; умову успішної соціалізації та суспільної активності. Основними провідними рисами, що засвідчують особистісну зрілість, на думку опитуваних осіб, є: відповідальність, самостійність, інтелектуальність, емпатійність, креативність, саморегуляція та самодетермінація, вміння ототожнювати власний емоційний світ з емоціями інших та вміння творчо підходити до створення неповторного. За результатами анкетування було підтверджено, що особистісна зрілість є однією з головних ознак готовності до професійної діяльності психолога.

3. За допомогою аналізу середніх значень та стандартного відхилення показників осо-

бистісної зрілості, самоактуалізації та прояву ясності Яконцепції виявилось, що всі вони знаходяться на середньому рівні.

4. За результатами проведення порівняльного аналізу здатності студентами-психологами до самоактуалізації студенти-випускники виявили дещо нижчі результати, на відміну від студентів 1-3 курсів. Ймовірно, отримані результати пов'язані з наближенням зміни типу діяльності, на основі якої відбувається перелаштування старих і виникнення нових потреб під час індивідуального розвитку особистості. Найвищі показники прояву ясності Яконцепції виявлено у студентів 4-х та 3-х курсів, а найнижчі зафіксовано на 1-му курсі. У студентів-старшокурсників є вищий рівень усвідомленості та сформованості характеристик, що сприяють розвитку психологічної зрілості; респонденти першого та другого курсів, як правило, перебувають у стані самовизначення та самодослідження, вивчають особливості власної Яконцепції та аналізують її.

Перспективою подальших досліджень вважаємо використання отриманих результатів для створення програм тренінгових занять щодо актуалізації компонентів особистісної зрілості у студентів-психологів задля оптимізації їх професійно-особистісного становлення.

Список використаних джерел:

1. Баранова С.В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціальнопсихологічний аспект: монографія. Київ : Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с.
2. Дідик Н.М. Професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 ; Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2012. 356 с.
3. Семенів Н.М. Психологічні аспекти дослідження рівня особистісної зрілості. *Молодий вчений*. 2019. № 11(75). С. 743–749.
4. Штепа О.С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання. *Практ. психологія та соц. робота*. 2017. № 3. С. 53–57.

References:

1. Baranova S. V. (2020) Osobystisna zrilist ta vidpovidalnist: sotsialnopsykholohichni aspekt: monohrafiia. Kyiv: Interkontynental-Ukraina, 364 s. [in Ukrainian]
2. Didyk N.M. (2012) Profesiino znachushchi kharakterystyky osobystisnoi zrilosti maibutnikh psykholohiv: dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / Natsionalnyi pedahohichni universytet im. M.P.Drahomanova. Kyiv, 356 s. [in Ukrainian]
3. Semeniv N.M. (2019) Psykholohichni aspekty doslidzhennia rivnia osobystisnoi zrilosti. *Molodyi vchenyi*. № 11 (75). S. 743–749. [in Ukrainian]
4. Shtepa O. S. (2017) Transformatsiia osobystosti u treninhakh osobystisnoho zrostannia ta sposoby yii vymyriuvannia. *Prakt. psykholohiia ta sots. robota*. № 3. S. 53–57. [in Ukrainian]